

— Dr A. W. Bronsveld. †

De onrustige is gegaan in de rust.
Dat vertrouwen we van Dr Bronsveld, die in de vorige week overleed.

Want hij het geopende graf kunnen we over veel, waardoor hij andere kinderen van God pijn heeft gedaan, heezien.

Hoe jammer, zeggen we, dat hij niet met Dr Kuyperschouder aan schouder heeft gestaan in de vrijmaking der kerk en in den politieken strijd.

Maar 't mocht zoo niet zijn.

Noode misten wij een man van zoo onmiskenbaar talent in onze geleerden.

Och hij heeft het zelf ook niet gemakkelijk gehad. Zijn leven werd hoe langer hoe tragischer.

En soms dachten we aan „De Eenzame”.

Dit blijven we echter in hem waardeeren, dat hij voor zijn overtuiging streed. Alle halfheid was hem vreemd.

Hard heeft hij gewerkt.

Hij heeft boeken geschreven, boeken vertaald, maand na maand Kronieken gegeven, die altijd uitmunten door pittigheid, ook al was men 't in 't geheel niet met hem eens.

En nietwaar, in den hemel valt alle misverstand weg, wordt alle eenzijdigheid in inzicht en karakter opgeheven, gaat vervoering tusschen broeders over in de nauwste verwantschap.

Welk een troost!

— De eenige troost van een socialist.

In een gedachtenrede voor de Nederlandsche Toonkunstenaarsvereniging deelde een spreker mede, dat Heijermans eens tot hem had gezegd: „Je moet niet zoo treuren om een gestorven mensch, hij keert terug in het gezang der vogels en in het zonlicht. Een anderen troost ken ik niet, maar deze is mij nimschoots voldoende.”

De woorden zijn mooi genoeg.

„De mensch keert terug in het gezang der vogels en in het zonlicht.”

Maar 't zijn woorden zonder inhoud.

En die ledige woorden waren zijn troost.

Welk een tegenstelling met de belijdenis van den Gereformeerden Christen: „Dit is mijn eenige troost, dat ik niet lichaam en ziel, beide in het leven en in het sterven, niet mijns, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben.”

— Private colleges van Prof. Visscher.

„De Waardevriend” bevat het bericht, ondertekend door den Secretaris van den Gereformeerden Bond, dat Prof. Dr H. Visscher op verzoek van het Hoofdbestuur zich bereid heeft verklaard om enkele uren per week voor de gansstaande Dienaren des Woords van Gereformeerde richting, die te Utrecht hun opleiding ontvangen, beschikbaar te stellen en hen te onderwijzen in de „Gereformeerde levens- en wereldbeschouwing”, terwijl hij tevens op zich nam hun een meer praktische opleiding te geven in de preekmethode.

Wij verblijden ons, dat Prof. Visscher, niettegenstaande zijn talrijke functien, zich hiervoor liet vinden.

Bekwamer man kan men zeer zeker in zijn kring niet aanwijzen.

Al verwonderen wij ons over de uitdrukking: „onderwijzen in de Gereformeerde levens- en wereldbeschouwing”, te betwijfelen valt het niet of zijn onderwijs zal vruchtbaar zijn voor de Gereformeerde belijdenis en belijders.

HEPP.

DOOR AMERIKA.

VI.

New York I.

Wie begeeft zich als hij een stad wil bezichtigen rechtstreeks naar den hoogsten toren?

Stel je voor, dat een buitenman, die voor het eerste van zijn leven in Amsterdam komt, zich dadelijk zou aanmelden voor een beklimming van den Westertoren of dat hij in Rotterdam vóór alles op den St Laurenstoren zou afstevenen!

Dat doe je eenvoudig niet. De idee alleen lijkt al bespottelijk. Zelfs in Parijs kom je daar niet toe. Je vergeet natuurlijk niet je hoven op den Eiffeltoren te laten brengen, maar je stelt dat toch een poosje uit. En andere steden keer je gewoonlijk den rug toe zonder aan dat hooge uitzicht te hebben gedacht. Dat soort van zelfverheffing laat je over aan een bepaalde categorie van menschen, die eens een uitgaansdaagje willen hebben en niet vindingrijk genoeg zijn om iets gezelligs te bedenken. Voor hen is de toren de groote attractie.

Natuurlijk liet ik mij in New York aan een toren niets gelegen liggen. Totdat ik, ja, bij mijn tweede bezoek, een uitnodiging om van zoo'n ding eens een kijkje te nemen, gaarne aannam. „Was me, eerlijk, meer te doen om de Woolworth-builing, het hoogste gebouw van New York, ook eens naar zijn inwendige konstruktie te bezien, dan daar boven over de ballustrade te hangen tot je kramp in je vingers krijgt van het vasthouden van je hoed. Ik behoefde niet te klimmen. Van gesjouw en stilstaan op elke verdieping, om eens even wat adem op te doen, is geen sprake. Men wordt door den elevator (lift) naar omhoog gezogen. Of liever door een der elevators. Want gij hebt ze in soorten. Daar zijn b.v. boemel- en

snelevators. Voor den top neem je vanzelf den snel. Die brengt je in één trek naar de 36ste verdieping. Daar moet je overstappen en dan laat de dame (want de elevators worden in dit gebouw door ladies bediend) je uit op de 51ste.

Maar dan de verrassing!

Nee, New York van den beginen grond af gezien is niet mooi.

Doch van boven af wel.

Want mooi, schitterend mooi is de ligging der stad.

En sterk is de deining van die huizenzee.

De gebouwen springen op als witte heuvelen.

En de straten graven daartusschen diepe geulen.

Alleen een stad vol skyscrapers (wolkenkrabbers), die met elkander een wedstrijd in hoogspringen hebben aangegaan, kan zulk een beeld opleveren.

De luchtfoto kan vooral aan New York eer behalen.

Doch, gelijk ik zei, zoo zag ik New York eerst later.

Dan, ik zou de stad onrecht doen, wanneer ik niet erkende, dat zij zich bij de aankomst van de Berengaria van een schoonen kant liet zien.

Tegen het vallen van den avond stonde het schip de Hudson op.

En waar men in New York met niets zuinig is, en het allerminst wel met electrisch licht, was het één lichtspel, zoover men kon zien.

Schijnwerpers richtten hun stralen op skyscrapers om hun blank, slank silhouet scherpe te geven tegen den avondhemel van steeds donkerder blauw.

De sterren schenen jaloersch, kwamen bij drommen opdagen, begonnen te concurreeren tegen de lichten der metropool.

Toch was het geen onedele concurrentie.

Veel eer een duet van natuur- en kunstlicht.

En het klonk melodius.

New York straalde in feestlike schoonheid.

Ze lag in een toovertuin.

De overdag zoo poenerig likende skyscrapers werden door den verzoauenden avond getransformeerd in sprookjespaleizen.

Zelfs de menschen aan boord, die als hitjes stonden te trappelen, ongeduldig door het te late binnenkomen, verlangend naar de omhelzing van de in gindsche loodsen wachtenden, al maar scharend om hun handbagage, werden onwillekeurig uit de omheining van hun verwachtingen en zorgjes uitgehaald, werden ziende in het oogenblik, kwamen onder den indruk van zooveel schoons en borgen hun bewondering weg in banale uitroepen.

Ze konden het in hun bekentenis niet verder brengen, dan dat het „nice” (mooi) of „very nice” (erg mooi) was.

Hoe leefde dat licht!

Dansen deed het niet.

Daarvoor lag de Berengaria te vast.

Dansen deed het alleen voor dien man daar in het sloepje.

Maar voor ons trilde het.

Nog menig keer ben ik New York, na afloop van lezingen en anderszins in den omtrek, genaderd.

Ook dan zag ik van verre het licht.

Doch dan was het als een illuminatie.

Dan leek New York of zijn burgemeester of diens vrouw jarig.

Doch dien eersten avond, van het midden der rivier af genoten, zou illuminatie een beleedigend woord zijn geweest.

Zoo iets, meen ik, kunt ge op heel de wereld alleen te New York zien.

Ook te Londen niet.

Slechts New York leent er zich toe, door haar uniek rivierprofiel.

HEPP.

WIJSBEGEERTE.

Wijsbegeerte in steen.

VII.

In Berlage komen we inderdaad in aanraking met een grooten geest. Een man, die even vaardig de pen als het teekenstift hanteert, een kunstenaar door zijn woord en een veel begaafde door zijn scheppingen in de bouwwereld, van geheel nieuwen en eigen stijl. Daarbij mogen we in hem zien een bezonken natuur, die op merkwaardige wijze zich een zeer brede kennis van de historie en de wijsbegeerte wist eigen te maken niet alleen, maar die ook die kennis weet te gebruiken om zijn standpunt te verdedigen.

In zijn werken citeert hij zoowel Goethe als Dante, zoowel Kuypers als Nietzsche, zoowel de Schrift als den Koran.

Daarom is het een vreugd om zich te verdiepen in zijn publicaties, en deswege verdient hij meer dan één kunstenaar de aandacht.

Maar om dezelfde reden is zijn werk ook zoo buitengemeen gevaarlijk. Immers waarheid en leugen, zuiver gevoel en reine fantasie, uiting van den spoedig aangegrepen kunstenaar en bewering

van den mensch, die vijandig staat tegenover de Openbaring onzes Gods, zijn zoo meesterlijk door een tot één systeem vervlochten, dat maar al te gemakkelijk men onder de bekoring komt, ook van datgene, wat den christen contrabande zijn moet.

Moeilijk zal men kunnen zeggen, dat de beschouwingen van Berlage oppervlakkig is, en wel degelijk geeft hij dan ook rekenschap van zijn belijdenis van de beginselen der sociaal-democratie.

Want niet opeens komt hij tot de conclusie, dat de voedingsbodem voor het geniale samenleving is, waar de collectiviteit beantwoordt aan de eischen van het individu. Dat is ook voor hem een gegeven, dat op historische gronden wordt verdedigd.

Zie eens, zoo redeneert Berlage, wanneer we het oude Oosten uitzonderen, dan hebben we feitelijk maar twee bloeiperioden voor de kunst. Dat is de periode van het oude Griekenland, en de periode van de Middeleeuwen. Nu mag men een Renaissance-stijl stellen — en tot op zekere hoogte doet Berlage dat zelf ook — feitelijk kan men toch maar van twee hoogtepunten in het cultuurleven spreken. Tenminste wanneer men de cultuur afmeet naar hetgeen de bouwkunst vermocht. En dit moet immers. Want in datgene wat de mensch bouwde, wordt de universele rijkdom van zijn geest compleet, en spreekt heel zijn ziel.

In de andere kunsten, schilder- en beeldhouwkunst is slechts een deel van datgene, wat in een tijdperk van levensrijkdom de geheele kunstuiting omvatte. Schilder- en beeldhouwkunst moeten dienstbaar gemaakt worden aan het geheel van het gebouw, dat men wil scheppen. En waar individuele uiting is van een van deze twee, daar kan toch slechts van een ten partiële aanwezig zijn van een eigen stijl en een eigen type worden gesproken.

Nu is het geheim van dit eigen type steeds dit geweest, dat de kunstuiting werd gedragen door de religieuze behoefte. In beide perioden, die van de Griekse cultuur en die van de Middeleeuwen, is het de begeerte der menschen geweest, om zich, ten behoeve van hun godsdienst, heilighdommen te stichten, die telkens weer de machtige drijfveer was, om al meer de kunstuiting te prikkelen.

En nu is er wel verschil. De godsdienst der Grieken is die van de aardsche goden. De godsdienst van de Middeleeuwen is die van een supranatureelen God, Misschien, dat daarmee in verband staat de overheersching van de horizontale lijn in de eerste en die van de verticale lijn in de tweede. Maar.

Eris ook een zekere ontwikkeling. Iets, waar ook Van der Piek op wijst in zijn lezing „Over het begrip en het wezen der bouwkunst”. Men gaat van het stadium der onvolkomenheid naar dat der volkomenheid, en van dat der volkomenheid naar dat der vergeestelijking. In elke periode is zich bewust worden, bewustheid, en daarna een loslaten van de realiteit en een zich boven de werkelijkheden verheffen.

Maar in beide perioden is hetzelfde verband tusschen religie en kunst.

Op dit feit wijst ook Dr A. Kuypers in zijn „Het Calvinisme en de kunst”. En ook deze wordt eerlijk door Berlage geciteerd. Ook al is hij het dan niet met de verdere ontwikkeling der gedachten van Dr K. allerminst eens natuurlijk.

In het religieuze leven vond de kunst alzo eel voedingsbodem; een milieu voor haar ontwikkeling. De religie vormde een sfeer voor de kunst, gelijk de kunst op haar beurt in de heilighdommen weer een sfeer voor den cultus gaf.

Maar dan komt de Renaissance. Zoo hoog geprezen. En toch is hier niet anders dan achteruitgang, dan verburgerlijking van wat eens groot was.

Want met deze geestelijke omwenteling was ook de innerlijke aandrif om heilighdommen te bouwen, waarin de kunstenaar zijn ziel legde, verdwenen. De Renaissance keerde dan ook niet terug tot de Griekse, maar tot de Romeinsche kunst. En daarmee reeds tot wat feitelijk een verwording van de hoogste cultuur-fase was.

En wel leefden nationale kunsten op. De literatuur en de muziek-wereld werden verrijkt met nieuwe schatten. Maar de „kunst der gemeenschap”, de bouwkunst, deelde in dien rijkdom niet. Er was geen eigen stempel, en er was geen eigen drijfveer van hooger orde.

Met de opleving der vragen om geestelijke vrijheden, kwam er evenwel in de eeuw van de Renaissance in werkelijkheid een cultuur op, die stof-felijke en vergankelijke waarden het hoogste schat.

En dan is niet meer de religie, maar het productie-proces de waardemeter der cultuur geworden.

Hoe meer dan ten slotte de industrie groeit, hoe meer het kapitalisme gaat heerschen. Slechts enkelen genieten van de goederen, die er op aarde zijn; onrust in de geheele maatschappij is daarvan het gevolg. Het leven verarmt, de kunst wordt het slachtoffer.

De maatschappij is verburgerlijkt. De kunst met haar.

Maar de reformatie dan?

Wel het protestantisme is „met dezelfde idealen beziel, als de overige (!) vertakkingen der Renaissance”. En daarom reflecteerde het wel een wijs in een aparte architectuur, welke „in ons land